

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

MÓSER ZOLTÁN

„Mondok, mondok éneket...”

Folklor párhuzamok, megfelelések, reminiscenciák Weöres Sándor verseiben¹

„...ő egyike annak a kevés magyar költőnek, aki sejtí: a magyar versnek nem szabad elszakítani azokat a szálakat, amelyek a magyar muzsikához kötik.”

(Kodály Zoltán)

Jól tudjuk, hogy Weöres Sándor az úgynevezett gyermekverseit nem gyerekeknek szánta. A *Rongyszőnyeg* (160) és a *Magyar etűdök* (114) több mint harmadfélszáz darabja igazi „zenei-iparművészi” alkotás. Tüskés Tibor rövid összegzése szerint Weöres átvett sok ismert, a népköltészetben előforduló ritmusfajtát. „Például a *Tudom én már* című Weöres-vers a *Már én többet nem kapálok...* kezdetű népdal ritmikái, sőt tartalmi kölcsönzése; a *Kanásztánc* szövege viszont a *Megismerni a kanászt...* kezdetű népdal dallamára énekelhető. Van, amikor már a vers címével utal a folklóreredetre: nóta, köszöntő, ugrótánc, táncnóta, regélő, mese, kanásztánc, mondóka, forgós-ropogós, altatódal – ezeket a szavakat írja a vers fölé. Máskor a verskezdet az indító természeti kép, az úgynevezett dalküszöb árulja el a népdalrokonságot (pl. a *Duna mellett* című versben). A versek formai gazdagsága azonban sokkal nagyobb, változatosabb, hajlékonyabb, eredetibb, mint amekkora variációs lehetőséget a népdalok kínálni tudnak. A Weöres-versek ritmikái gazdagsága jóformán végtelen.”²

Ez a kis tanulmány azt mutatta meg, hogy a *poeta doctus* a magyar népi hangszereken milyen jól tudott játszani: hogy csinálta, honnan hozta, honnan örökölte a magyar népdalok ritmusát, ezt a népi szürrealizmust? Ösztönös volt, tudatos? Valószínűleg mindkettő. Az alábbi példákban az is pontosan látható, hogy nem vett át közvetlenül a népköltészetből semmit, hanem mindent magához idomított, átlényegített, s mindent vidám színekkel vont be. Játszott.

* * *

Weöres Sándor 1913. június 22-én született. Gyermekkorát egy Vas megyei kis faluban, Csöngén töltötte: itt járt iskolába egy darabig, mert betegsége miatt kivették, és magánúton folytatta. Talán ezért is érezte egyetlen gyerekként magát magányosnak, pajtások nélküli, befelé forduló gyereknek. De hatévesen elolvasott mindent, amihez édesanyja révén hozzájutott: Shakespeare-, Schiller-, Goethe-, Madách-, Arany-, Csokonai-kötetek, ezekről szólt visszaemlékezéseiben. Édesapja, aki nyugdíjas katonatiszt volt akkor, itt gazdálkodott. A gyermek ebben a gazdaságban részt vett paraszti munkában, nyilván mértékkel: állatokat legeltetett, disznókat, birkákat őrzött, szőlőt kötözött. Egy vallomásából azt is megtudjuk, hogy emlékszik néhány itteni népszokásra: „Az a dimbes-dombos-halmos vidék, Kemenesalja, egy életre szóló benyomást adott, és a tömérdék mondóka, népi játék, amivel gyermekkoromban találkoztam, például a lucázás, ami nálunk nem Luca-széke volt, nem ez a háromlábú szék, hanem szalmahintés, Luca, Lu-

ca, kitty-kotty, nénémasszony litty-lotty [...]” „Aztán élt nálunk, talán ma is él a regélő ének egyik verziója – Amott kerekedik egy szép pázsit, azon legelegszik csodafiú szarvas, csodafiú szarvasnak ezer ágaboga, ezer misegyertya gyújtatván gyulladjék, oltatván aludjék, sej regő rejtem, neked ejtem” és így tovább.³

A fenti vallomásból kitűnik, hogy ismerte, hallotta a regölést. Mi hát a regölés? Sebestyén Gyula szerint „a téli napforduló egykori pogány ünnepének csökevényes emléke, magának a fényben visszatérő égi napnak, új esztendő kezdetének ünnepe; annak a naptári napnak (dec. 25.), amelyre később az egyházi Jézus születése napját helyezte, mintegy behelyettesítette azt, »ki magát a Napot is hozta«. A regölés – a szláv nyelveken „kolenda” – európai szokás, amely többé-kevésbé ép formában megvan az összes román, germán és szláv népek karácsony-újévtáji szokásai között. A »kolenda« név is azt mutatja, hogy újévkor, Calendae napján szokott elhangzani, s benne különösen két állatszerű alakoskodó szokott megjelenni: a szarvas (kecske) és a bika.”

A középkori kolendások szarvasa és bikája él tehát a mi regösénekeinkben, csak megváltozott formában. A kénosi regösének nagy rótt ökre nyilván a bikát helyettesíti. Zalában, Vasban fennmaradt változatok meg a másik állat „maradványairól” – átalakulásáról – tudósítanak: ezekben egy különös, csodálatos szarvas szerepel.⁴

Az udvarhelyszéki Kénoson *regnek* mondott szokás az új házások köszöntése volt. A hagyomány szerint régebben faragott ökröket cipeltek házról házra, amelyik ha nem is volt megfestve vörösre, de tele volt aggatva kolbásszal, sült pecsenyével. Az ökor szarvát és fülét pereccel, aprópénzzel rakták teli, farkára seres korsót kötöttek (régente minden tehetősebb székely család főzött sert; ezt komlóval élesztették, amitől a jó ízét és illatát kapta), köldökébe komlót raktak, fara mogyorót tartalmazott. A „régí törvény”, azaz ősrégi szokás szerint ahogy ezeket énekeltek, annak rendje-módja szerint szedte le a házaspár ezen tárgyakat a rótt ökréről, s adta át a regeseknek.⁵

Ezzel mutat közvetlen rokonságot (formája, szótagszáma, rímei) József Attila ismert verse, amely ennek a dallamára készült.⁶

*Porka havak esedeznek,
de hó reme róma,
nyulak, rókák játszadoznak,
de hó reme róma.
Bényomoztunk a faluba,
de hó reme, róma.
Fóris Mózes udvarára,
de hó reme róma stb.*

*Komororrú bikát fejtem,
rege, róka, rejtem,
sorsot nézni bikatejben,
rege, róka rejtem.
Hét csöböröm jó vasában,
rege, róka, rejtem,
lobot vetött habosában,
rege, róka, rejtem stb.*

És e kettővel rokonítható Weöres *Regélő* című verse, amely formailag hasonló, de inkább kanásztáncnak mondható:

*Három görbe legényke, róka rege róka,
tojást lopott ebédre, róka rege róka,
lett belőle rántotta, róka rege róka,
a kutya lerántotta, róka rege róka.*

*Egyik szidta gazdáját, róka rege róka,
másik meg a fajtáját, róka rege róka,
harmadik az ükapját, róka rege róka,
hozzávágta kalapját, róka rege róka.*

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

Am egy másik verse mégis a modvai csángó-magyarok hejgetésével, urálásával tart rokonságot.

Bojtárok újévi köszöntője

*A hegyről leszálltunk,
országútra tértünk,
a gazda házába
bebillegünk-ballagunk,
betipegünk-topogunk,
becsiszegünk-csoszogunk.*

Szabad-e?

*Üres tarisznyánkba
jó levegőt szedtünk,
ennek a gazdának
mind kiborítjuk.
A hegy tetejéről
új esztendőt hoztunk,
az új esztendőnek
leszen három áldása,
négy ráadása.*

Szabad-e?

*Hogyha minket bebocsájtanak,
év három áldását,
négy ráadását
mind kibüvelyezzük.*

*Hogyha minket elkergetnek,
az utunkat megfordítjuk,
elbillegünk-ballagunk,
eltipegünk-topogunk,
elcsiszegünk-csoszogunk,
országútra térünk,
hegyre visszaszállunk,
év három áldását,
négy ráadását
mind magunknak tartjuk.*

Szabad-e?

Moldvában az év utolsó napján *hejgetni (urálni)* indulnak el a falu férfijai, a nagyon kicsi gyerekektől az öregekig.⁷ A moldvai *hejgetés* vagy *urálás* zajcsapással, bőségvarázsló rigmussal, adománykéréssel egybekötött szokás. „Hogy a kolektíva megindult, a fiaim s más emberek többen, tízen, tizenöten esszegyültek, a téesztől elvettek négy ökröt, s befogták egy nagy ekébe, feltettek vaj négy zsák búzát a kocsiába, s az ekét utána, s mentek urálni. Bémentek az embernek az udvarába, és keresztül-kasul összeszántották az udvarát, s meghintették búzával. Az ostorokval rittyegtettek, s szültültek, doboltak, és minden szóra mondták: hajtsad, haj! hajtsad haj! S azt felszántották, az udvart, mindent, bévetették búzával, míg az a búza elfogyott, egész éjjel.”⁸ Az *urálás* szövege a gabona útját követte a kenyér elkészültéig, emellett jókívánásokat sorolt a gazda és családja számára. Bosnyák Sándor által gyűjtött klézsei változatban így hangzik az adománykérés:

*Mi nem innen jöttünk
bat, hét országon túlról jöttünk,
elszakadt a bakancsunk,
elszakadt a kabátunk,
nincsen még kucsmánk es a fejünkben.
Ha münket béhivnátok,
egy kis kolbászval megkínálnátok,*

*egy jó kancsó bort az asztalra tennétek
még ha adnátok egy küs pénzt is,
hogy vegyünk vele bocskort,
vegyünk vele kabátot
vagy kucsmát a fejünkbe,
nagyon megköszönnénk.⁹*

„Több csapat is van, a kicsi gyerekekből álló csapat inkább utánozza a felnőtteket, és bélátogatnak a szomszédokhoz. A fiatal legényes csapatok meghejgetik, urálják a leányos csa-

ládokat. A felnőtt férfiak csapata (amelybe csak házas férfiak vannak) megtiszteltetésből minden családot *meghejget*. Mindhárom csapatnak vannak hejgetőik, akik a lentebb leírt hejgetés szerepét játsszák, és van egy vagy két dobverő. A harangos meg, kinek derekán meg vállán keresztülvetve harangok vannak, harangozik. A maszkosok medvének, kecskének vannak öltözve, de vannak falvak, ahol lovaknak is öltöznek. Ezenkívül a házasok csapata ekék elé befogott állatokkal járta végig az udvarokat, és a hóban borozdát húztak, hogy bőség legyen a következő esztendőben. Amint megvolt a hejgetés, a hejgetőket a család megtisztelte és behívta a házba, ahol kis ajándékot kaptak. Ilyenkor kalács, dió, mogyoró, bor, pálinka került az asztra.¹⁰

* * *

Karácsony napjaiban ünneplik névnapjukat a Jánosok és az Istvánok. A név elterjedtsége okán is, karácsony ünnepei kapcsán is a legelterjedtebb névnapi köszöntők ehhez a két névhez kapcsolódnak.¹¹ Most két István napi köszöntőt idézünk kottával:¹²

dec14

Együd: Karácsonyi ünnepekör 72. olf.

Már meg - jöt - tünk es - té - re, Ist - ván kö - szön - té - sé - re,
 Hogy meg - ér - tük na - po - dat, ví - gan vir - ra - dá - so - dat,
 Ist - ván, légy e - gész - ség - be, kö - szönt - lek re - mény - ség - be.
 Áldd meg a Jé - zu - so - dat, meg - vál - tó Krisz - tu - so - dat.
 Te - hát Ist - ván i - de jöt - tünk tisz - te - le - ted - re,
 Tisz - te - le - tes, be - csü - le - tes a - ján - dé - kod - ra.
 Hogy az Is - ten meg - áld - jon, fe - jed - re ál - dást ad - jon.
 Hol - tod u - tán menny - or - szág - ba jobb - ra ál - lít - son.
 A csil - la - gok de - rül - nek, de már mesz - sze ke - rül - nek.
 Min - den szen - tek víg ö - röm - re, hogy té - ged dí - csér - jünk.

* * *

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

dec38.

Kerényi: Jeles napok dalai 105. old.



Meg-jöt-tem én jó es - te, jó es - te Ist - ván kö - szön - té - sé - re.

Ist - ván légy e - gész - ség - ben, kö - szönt - lek re - mény - ség - ben.

2. *Ha megérted napodat,
szűz felvirradásodat,
áldjad a Jézusodat!
megváltó Krisztusodat!*

3. *A mennyország piacán
ott szedik az ibolyát
abból kötnek bokrétát,
szent Istvánnak koronát.¹³*

Egy ilyen köszöntőennel rokonítható az alábbi Weöres-vers is:

*Hazatérünk estére, estére,
iparkodjunk végtére,
hazaériünk, nem a világ végére,
csak a falu szélére.*

*Hazajutunk hajnalra, hajnalra,
de sötét a fa lombja,
eltévedtünk rengetegbe, vadonba,
hív a falu barangja.*

Siratóének, méghozzá tréfás siratóének rokonát is felleltem *A holdbéli csónakos* egyik dalában:

*Faj, lányom! lányom!
édes kicsi lányom!
tegnap még itt voltál,
udvaron szaladtál,
ölemben ültél,
immár hova lettél?*

*Faj, szép kisasszony,
Pávaszem kisasszony!
tegnap még itt voltál,
palacsintát ettél,
túró is, lekvár is
bőven volt rajta.*

„Az őskorba nyúlik vissza a halottsirató is – írja Kodály Zoltán *A magyar népzene*ben. – Bár minden vallás, még a világi törvény is (Solon) igyekszik a gyászt mérsékelni, máig élő szokás maradt. Néhol, különösen déli népeknél, a siratás a fájdalom oly heves kitörésével jár, hogy nem sokat különbözhetik az ősember fékezetlen gyászatól. [...] A siratás, mint az egész világon, ahol megvolt, vagy még megvan, asszonyok dolga. A halott legközelebbi nő-rokonának kötelessége.”

Kiss Géza a halállal s temetéssel kapcsolatban több siratót is feljegyzett. Ebből a gyűjtésből idézek egy részt:

*Jába (biába) montam: n mönj, drága lányom!
Nem fogattad mög a szavamat.
Jába kértelek, angyalom,
Kedves, szépszó-adó lányom. –*

*Mégis erabót a halá.
 Faj, Istenöm, mi csinájjak?
 Há lögyek érted?
 Kedves véröm, én gyönyörűségöm!
 Márikám! Márikám!
 Álgyon mög az Isten, én nagy lányom!
 Jába örözgettelek,
 Jába möntögettelek –
 Mégis eszalasztottalak.
 Jába gyüttem-möntem,
 Mindég szalattam érted –
 De orvost sehol s talátam.
 Nincs többet lányom!
 Én mögfagyott, drága kincsöm,
 Hová lögyek érted?*

(Deres Zsófia – Kákics)¹⁴

A halottas játékok, paródiák egyik tartozéka, egyik része volt a tréfás, vidám sirató, amelyet a felnőttek fonóban, lakodalomban játszottak. „Felöltöztek halottas maskurának. Ezek pedig úgy öltözködtek: volt két férfi halottak, de csak akkor, amikor éppen érkeztek be a fonóházba. Hátukra vették a halottat, de közbe ők maguk előtt hoztak két széket. Es ők be voltak burkolva fehér lepedővel, ami össze volt varrva, hogy az úgy nézett ki, mint egy ravatal. Körül állottak a siratók, és az két személy kibújt a lepedő alól, és a két széken maradt a halott. A halott, mint egy rendes halott felkötve az álla fekete kendővel, az arca belisztelve; tehát elképzelhetitek, milyen csúful nézhetett ki. Es akkor jött a pap, ott magyarázta a prédikációját, s jöttek a siratók, például az egyik siratta ezzel a danolással: *Faj, Bálintom, Bálintom! Még tegnap jöttél előmbé! Messziről megösmertelek a fekete nadrágon a nagy fehér foltal.* – Hasonlóképpen a másik pedig siratta: *Faj; Andrisom, Andrisom! Sirjatok, malacok, mert meghalt Andris bátyátok! ... és így tovább.*”¹⁵

Most egy olyan példát idézek Ung vármegyéből, amely rokonítható a fent idézett, vidám siratónak is mondható kis Weöres-verssel:

*Faj, kedves gyermekem,
 Minek bóltál meg?
 Faj, minek vittek el
 Azok a csúf halak!
 Vagy talán nem is azok,
 azok a bosszúlábú gójamadarak!
 Faj, ja-ja-ja-jaj!
 Faj, kedves drága gyermekem,
 Minek bóltál meg?
 Csókold meg a lábát is, mer azon sokat járt!*

(Bés – Ung vm. Gyűjt. Kiss Lajos 1958. XI.)¹⁶

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

Ezekkel a paródiákkal rokonok a tréfás, vidám sírfeliratok, amelyeket azért nem láthat senki, mert a folklór részei: szájhagyományként terjedtek. Egy csokrot nyújtunk át Lukácsy András és Seres András könyvéből, és mellé tesszük Weöres Sándor vidám sírfeliratait.

*Itt nyugszik Tóth Áron
Ki volt sok vásáron
Addig csere berélt
Míg egy lu egy berélt
Úgy ágyékon rugta
Itt van róla a nyugta*

* * *

*Én Tuba András
E sírba tértem
Sajátul lakom
Nem pedig bérben
Sok bort megittam én
Amíg a szőlő vót
De a filoxera
A hogy megette vót
Most már bánatomban
Mint hogy a bor drága
Letettem lelkemet
Az Isten markába*

* * *

*Itt nyugszik Szücs Kata szűz leány
Siratja egyetlen kicsi fia Mihály.¹⁷*

* * *

*Itt nyugszik a férjem,
Ki egy sötét éjjel
Nekiment a víznek,
Életét veszítve
A halál elvitte.*

(Hosszúfalu)

*Itt nyugszik Nagy Károly,
De nem békeségbe,
Mert együtt tették a feleségével*
(Barcaújfalu)

*Itt nyugszik Ödön,
Ki meghalta kövön.*

*Sokat ivott fiatal korába,
Ez vitte a halálba.*

(Hosszúfalu)

*Itt nyugszik Suták Trézsi,
Hátán fekvve itt azt kéri,
Hogy bűneit majdan néki
Bocsássa meg a mennybéli.*

(Barcaújfalu)¹⁸

Ócska sírversek

*Bajusz Balázs voltam, ez a tény és való,
de a korlát mögül fejberugott a ló.
Máskor a korlátot magasabbra gyártsák
s nem sujt agyon senkit ilyen rossz barátság.*

* * *

*Sütő Borcsa valék,
nem szégyen, nem titok,
nagy veszély a kórság,
csak ennyit mondbatok,
hétfőn még fehérre
meszeltem a házat,
keddi kakasszóra
elvitt a gyalázat.*

* * *

*Im itt nyugszik Febér Sára,
mindig szűz volt szegény pára,
elgyűrűzve csak egyszer volt,
de akkor is inkább megbolt.*

* * *

*Bábota Szilveszter, kustánszegi oskolamester,
játtszi szerencse után fejsze ütötte kupán.*

* * *

*Ime sírja Bakos Vincének,
ellensége világ bűnének.
Ifjak, lányok, ha megejt a vétek,
e sírhalmot meg ne heverjétek.*

* * *

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

*Láncoskuti Nagy Elek,
megvettem e sírhelyet,
nincsen jussod már ehhez,
túlso soron temetkezz.*

A vásári népballada is paródiája valamelyik, pontosan nem megmondható betyárbaladának:

*Tiszabecsnél vagyon egy borkápolna,
Plangár Csöpi volt annak a góréja,
Plangár Csöpi ha föltúrte az ingujját,
három manus kipökölte a fogát.*

*Asztalok közt jár a szép missz Ramóna,
szölke álom a fején a paróka,
szeme köré kék karika pingálva,
abból pillog a sok részeg pofára.*

*Fáró Lajos leült a plüss fotelbe,
missz Ramónát csak igen nézegette.
Mondta Csöpi: Ne tátsd a szád, te Lajos,
ez a kastély úgyis ölég huzatos.*

*Missz Ramónát illetőleg valabol
majd erkölcsi segítséget is kapol,
nem akarok neked sokat mesélni,
mert te aztat úgyse szokod kibírni.*

*Fáró Lajost elvitték a mütöbe,
három fehér magántanár varrta be,
Fáró Lajost addig-addig mütötték,
hogy a vágyát egészen lehűtötték.*

*Viszik Csöpít Szentesre a táblára,
missz Ramóna gondulkodik magába:
Az egyiknek állkapcája odalett,
a másikért nem adnék egy verebet.¹⁹*

A *Psychében* írt egyik vers a *Kétféle (meny)asszony*-balladánk paródiájaként fogható fel:

Nina néném

*Dübösködik reám Ninon,
Ettől vagyon szárnyó kinom.
Ninonnak vászna, selme kints,
Rajtam rongy, szinte semmi sints.
Evelt Ninon kövér tikit,
Nékem tsak száraz hát jutott.*

*Tsokrot nékem hozott Miki,
Mellyére Ninon tűzte-ki.
Ha dübösségtől meg-veszek,
Ninonnak eb marás leszek.
Ha bánatomban el halok,
Ninonra sírkőmmel rogyok.*

Tállya, 18. Decembris Anno 1808.

A kétféle asszony

*Viszik Kati néném szép fényes bintóval,
Ingemet is visznek egy rossz taligával.
Lefektetik néném fehér vetett ágiba,
Ingem is fektetnek a csűrnek híjjába.*

*Viszik Kati néném víg muzsikaszóval,
Ingemet is visznek, de nem muzsikával;
Felkontyolják néném csipkés főkötővel,
Ingem is kontyolnak fehér keszkenyővel.*

*Költik Kati néném tatár korbácsával,
Ingemet is költnék szép bajnali csókkal.
Siralom nénémnek minden módossága,
De nekem nagy öröm szegény házam tája.*

*Van Kati nénémnek sokféle jószága,
Vagyon énnékem is kecske a pajtába.
Mi haszna nénémnek a sokféle jószág,
Hogyha mindennapon része szomorúság.*

*Nem adnám magamat királyért magáért,
A két fejős kecském két nyerges lováért,
Mert én galambommal oly világot élek,
Hogy feleségével sem éltet nem cserélek.*

Válaszút (Mezőség), 1943.²⁰

A *Tücsöklakodalmat* ismerte Weöres Sándor, hisz a RMKT VII. kötetéből átvett egy részt, és közölte a *Három veréb hat szemmel* című híres kötetben. A hosszú ének néhány strófáját idézzük:

11. *Megnyószteté az pücsök
Az ő vitéz fiát,
Mekéreté szunyognak
Hajadon leányát,
Hogy hivatá az pücsök
Az nagy boldog örömben
Sok jámbor gyermekeket,
Levelekkel egyenként,
Mind az Mura mellyékét,
Barátit mind fejenként.*

15. *Parancsolá az pücsök
Hamar szolgáljának:
Vesd hátára az nyeret
Jó tartott lovamnak,
Szépen írd leveletem,
Vidd el az tar varjunak,
Az borzas csókának,
Trombitáló darunak,
Az doboló farkasnak,
Az siklósi sólyomnak.*

16. *Azután hamar vigyed
Kapranci kakasnak,
Kapornaki kappannak,
Bihari bagolynak,
Rakamazi rókának,
Az szekszárdi szarkának,
Szikszói szajkónak,
Komáromi kakuknak,
Vöröskúti kakasnak,
Szömöri seregélynek.*

19. *Igen hamar mindezek
Együtt készülének,
Ajándékot pücsöknek
Ők szépet szerzének,
Seregekkel, hajdukkal
Egy nyihány százan lónek,
Nagy örömben lónek
Az boldog menyegzőben,
Nagyvígán elmenének,
Eszessen köszönének.*

25. *Esznek isznak lakoznak,
Fejenkint táncolnak,
Trombitálnak, sípolnak
És igen vigadnak,
Az ifjak is peniglen
Hegedülnek, lantolnak,
Hajdutáncot járnak,*

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

*Az bolbázi kis bolha
Szunyog szép leányával
Ládd melly szép táncot nyomnak stb.²¹*

Azért idéztük ezt a népköltészeté is vált irodalmi szöveget, mert két Weöres-versben is fellelhető a hatása: a *Magyar etüdökben* (73. sz.) és a *Psychében* is:

Kutyabál

*Árkon-bokron kutyalakodalom,
kis virágos fabázak,
uszkár-bőgő, puli-citera szól,
réten-erdőn bokáznak.*

*Csont, kolbászbéj emeletesen áll,
tejfölös dézsa, rocška,
árkon-bokron ropog a kutya-bál,
elszalad mind a macska.*

Katitzához keserűségemben

*3. Erköls tisztességed mit sem fogatkoza,
A mélységes erdő esküvőd temploma,
Menyekző chorusod kis madarak zaja,
Két gála rubás őz nászodnak tanuja.*

*4. Esküdtető papod stolás barkály mester,
Sok fekete rockos prütsök a minster,
Organáló cantor a szarvas magister,
Szép híred nem kerül nagy dobra ez egyszer.*

Állathívogatók, röptető átköltése a *Magyar etüdök* 63. sz. darabja:

*Pettyes Kata, bontsd ki
A szárnyad, a szárnyad,
Hol a malom, ahol őrlik
A tiszta búzámat?*

*Pettyes Kata, szállj, szállj
Toronyra, tetőre:
Hol a falu, hova visznek
Engem esküvőre?*

* * *

*Szállj el, szállj el,
Katicabogárka !
Jönnek a törökök,
Sós kútba vetnek,
Onnan is kivésznek,
Kerék alá tesznek,*

*Ott agyontöretnek.
Szállj el, szállj el,
Katicabogárka !
Mutasd meg, hogy szeretőmnek
Merre van tanyája!²²*

Kiszámoló, höccögtető, réják rokona a *Magyar etüdök* 71. sz. éneke:

*Széna-szalma-jászol,
három legény táncol.
Ráznak borju-láncot,
járnak legény-táncot.*

*Csipkerózsa-fátyol,
három leány táncol.
Ráznak szoknya-ráncot,
járnak leány-táncot.*

* * *

*Egy, kettő, három,
Macska ül az ágyon.
Fogadjunk egy icce borban,
Hogy ez tizenhárom.*

* * *

*Tej túró tejfel
gyócs gatyá pendely
azért a kis bolondságért
majd meghal az ember.*

A jelképes hármas számhoz egy könyvnyi példát is tudnánk hozni a magyar népköltészetből éppúgy, mint Weöres versei közül. A legkedveltebb számunk a három. Hisz a dolognak van eleje, közepe, vége. Van három idő: jelen-múlt-jövő és három személy: én, te, ő. A meseben három próbát kell a hősnek kiállni. A hármas számban van valami bevégeztség, tökéletesség. Czuczor Gergely azt írja, hogy „általán a magyar köznép igen kedveli a hármas számot”, és felhoz néhány népdalpéldát Erdélyi János gyűjteményéből:

„Három esztendővel tovább éltem volna, Ha a te szerelmed meg nem fogott volna.”
„Az én galambomnak dombon van a háza, Három szép czédrusfa van az udvarába.”
„Három csillag van az égen, Három szeretóm van nékem.”
„A forráshoz nap alkonyán, Dalolva jön három leány.”
„Három árva sírdogálva, Áll a temető árkába.”
„Háromszor iszik a magyar, De ezerszer is jót akar.”²³

A háromra rengeteg példát találni Weöres Sándor költeményeiben. (*A Magyar etűdben* több mint harmincat számoltam össze.) Ezek közül csak néhányat idézünk, mellé téve néhány népdalpéldát:

Dal három messzi tájról

*A világnak nekivágok,
fán teremnek ott a lányok.
Hármat-négyet földre rázok,
szép csöndesen odébb állok.*

*A világnak nekivágok,
tűzben nőnek ott a lányok.
Kettőt-hármat kipiszkállok,
szép csöndesen odébb állok.*

*A világnak nekivágok,
szélben úsznak ott a lányok.
Ha csak egyre rátalálok,
soha mást én nem kívánok.*

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

Magyar népdal-variációk

*Tudom én már mit csinálok
üveges-inasnak állok
apró tükröket csinálok
annak örülnek a lányok.*

*Tudom én már mit csinálok
gerencsér-inasnak állok
apró babákat csinálok
azon nevetnek a lányok.*

*Tudom én már mit csinálok
asztalos-inasnak állok
apró ágyakat csinálok
abban álmodnak a lányok.*

* * *

*Nem kapálok, nem kaszálok,
asztalos inasnak állok.
Apró ágyakat csinálok,
abban alusznak a lányok.*

*Nem kapálok, nem kaszálok,
suszter inasnak beállok.
Apró cipőket csinálok,
abban táncolnak a lányok.*

*Nem kaszálok, nem kapálok,
Fazekas inasnak állok.
Apró csuprokat csinálok,
Abból kávéznak a lányok.
Alsócsernáton*

(Háromszék)

Három madár

*Három madár tollázkodik a faágon,
három lányom férjhezadni nagyon bánom.
De mivel már nagyra megnőtt mind a három,
férjhezadom valamennyit még a nyáron.*

* * *

„Három alma egy tányérba mind piros / A legénynek lányhoz járni nem tilos.
Tilos volna, még akkor is eljárna, /Míg egy igaz szeretőre találna.”²⁴
„Három csillag van az égen egyforma, / nem beszéltem a rózsámmal régóta.”
„Három csillag van az égen egy sorba, / Három szeretőm van nékem egyforma.”
„Három csillag van az égen egy rendbe, / Be nagy kést ütöttek az én szívembe.”²⁵

A négyes az valami mást jelent, másról szól a szimbólumok nyelvén. „Szemben a három dinamikus teljességével a négy a statikus teljesség, az eszményien szilárd struktúra jelképe... A teremtésmítoszokban ebből fakad a négy szerepeltetése: négy világtáj, négy fő irány, isten kvartett vagy négy archban megjelenő istenek (pl. a négy Perkunas a litván folklórban vagy a négy égtájat őrző istenek), négy évszak, négy elem, a négy kom-

ponens azokban a geometriai alakzatokban nyer aktualitást, amelyeknek a legnagyobb mitopoétikus jelentőségük fejlődött ki: négyzet, mandala, kereszt.”²⁶

A négy a földrajzi horizont teljes egészét jelöli (elöl, hátul, jobbról, balról): a négy a kozmikus teljesség száma (ez áll az Ez 1,5-ben és a Jel 4,6-ban szereplő négy élőlény háttérében), s ebből kifolyólag jelöli mindazt, ami a teljesség jellegével bír.²⁷ A négyes számnak Egyiptomban kozmikus jelentősége van, a négy égtájra utal, olvasható Kákosy László könyvében,²⁸ és ez így van a *Románc az őrzőkről* című versben is, ahol négy leány jelenik meg:

*Gyermekkoromban négy kis indát
hajtott bennem a szerelem.*

*Négy lányt szerettem. Ó, azóta
befalta mind a sírverem.*

*Kezük négyféle érintését
még most is érzi a kezem.*

*Mária méla, ábítatos volt,
imádkozott nagy éjeken.*

*Lelke vakond lett: halmokat túr
a partokon, a réteken.*

*Éva táncolni szeretett csak,
dalolt és sokat nevetett.*

*Pisla-szemű nyúl lett belőle,
futás a sorsa tánc helyett.*

*Márta mindig mosott-vasalt és
sütött-főzött. Csak dolgozott.*

*Lajhár lett, fán csingál egész nap,
kerüli szörnyen a napot.*

*Magda meg a fiút szerette,
mellre-simulni szeretett.*

*Kéktűzű, zöldgyűrűs kígyó lett,
tüskék közt férgeket követ.*

*Egész világ rám-fenekedhet,
hiába jönnek ellenem,*

*mert míg alszom, négy lelkes állat
négyfelől őrzi nyughelyem.*

*Nyomukat ismerem: a párnán
Könny csillan minden reggelen.*

A holdbéli csónakosban négy király és császár jelenik meg a csodatükörben, akiknek a szándékát a fehér sólyom segítségével akarják megtudni:

*Fehér sólymon, szép madaram,
rövid-röptű boldogtalan,
mutasd nekem a krétai királyt.*

*Fehér sólymom, szép madaram,
rövid-röptű boldogtalan,
mutasd nekem a szerecsen királyt.*

* * *

◆ SZÁZ ÉVE SZÜLETETT WEÖRES SÁNDOR

*Febér sólymom, szép madaram,
rövid-röptű boldogtalan,
mutasd nekem a sumir királyt.*

*Febér sólymom, szép madaram,
rövid-röptű boldogtalan,
mutasd nekem a kínai császárt.*

* * *

A *Változat egy népdalra* című vers egy ismert népdal-reminiszcenciával indul, hogy aztán itt is megjelenjék a négyes szám, a négy király:

*éren át
téren át
sétál a madár
tűz a karma láng a tolla
gyöngysor a nyakán
kényeskedve arra-erre jár
szerelemtől kókadozva
kincstől csúztól mindhalálig roskadozva
nézi négy király
egyik a fenyők fejedelme
ahol örökös a tél
tengeren át fellegen át
suban a madár*

*másik a pálmák nagyvezére
lobogója déli szél
füstöt dobva erdőt gyújtva
forog a madár
harmadik oszlopok királya
árnyék vagy te tudom én
napkeltében holdtöltében
ragyog a madár
negyedik a sír főpapja
torkán megalvad a vér
gyöngy-nyakláncsal a hűvös holdba
tűnik a madár*

Végül a Tündérországot idézzük, amely olyan, mint a paradicsom, ahol közepén egy tiszta forrás fakad, hogy a feltörő víz onnan négyfelé tovább folyjon, hogy aztán 12 ágra szakadjon. Ismerős, jelképes szám a 4 és 12: ott a Mátyás király és a talányfejtő lány vígballadánkban a megfejtés. Ám a vers formája és a tartalma arra utal, hogy a költő ismerte az Árgirus históriáját és énekét.²⁹

Tündérkert

*Tündérkertben jártam, körülveszi bodza,
kerítése kristály, mint jég behavazva,
egy napi járőföld minden szélte-bossza,
nem is tudom kié, nincsen benne gazda.*

*Közepében fakad forrás tiszta habja,
árjának sudarát négyfelé fölcsapja,
majd tizenkét ágra bomlik áradatja,
mely az egész kertet harmattal itatja.*

*Bent magas fenyőfák gyantát illatoznak,
sővények, bozótok szépen virágoznak,
nagy fűben fácánok, őzek játszadoznak,
fölöttük madarak égen sátoroznak.*

*Bizony nem is tudom, hogy kerültem ide,
hol minden napsütött, mégis habtól üde,
hol ijedség nélkül sétálgat a csibe,
kár hogy el kell mennem a föld közepibe.*

* * *

Befejezésként a költő egyik, Sebő Ferencnek írt leveléből idézek: „A vers-éneklés ősi dolog. Hisz az ősidőben a dallam és szöveg elválaszthatatlanul egy volt. A dallam, a ritmus, a különböző hangszínek oly szorosán kapcsolódtak egybe, hogy például Kínában Tao Jüan-ming költő az V. században csinálta meg először azt, hogy egy húrtales hangszert fogott a kezébe, és

mondta a verseit. De még annyira hozzátartozott a hangszer a dologhoz, hogy ha az nem is volt hangszer, mégis úgy szavalta a verseit, hogy legalább a hangszer jelképét kézben tartotta.” Ilyen költő Weöres Sándor is, aki a hűrtalan hangszer XX. századi nagymestere volt. ◀

JEGYZETEK

- 1 Weöres Sándor népdalszerű verseiről – akár dallamra, akár önállóan készültek – s amelyeknek egyik nyelvi és ritmikai forrásvidékét itt, gyermekkorának helyszínén kereshetjük, több rangos tanulmány is készült ez elmúlt évtizedben. Itt elegendő csak Eösz László (Kodály és Weöres), Ittész Mihály és Bárdos Lajos, Ferencziné Ács Ildikó nevét megemlítenem. Azért őket, mert ez a kis írás mással foglalkozik: olyan verseket mutat be, amely címével, formájában vagy tartalmában valamilyen folklóremléket rejt, azt idézi számomra.
- 2 Tüskés Tibor: *A batártalan énekese*. Bp., 2003, 93. (Weöres Sándor gyerekverseinek formai elemzéséről kitűnő tanulmányt írt Hajdú András: A „Bóbita” ritmikája. *Csillag*, 1956.)
- 3 In Simon István: *Írószobák*, 1976. Idézi Kenyeres Zoltán: Tündérsíp. Bp., 1983, 19.
- 4 Vargyas Lajos: A regösének problémájának újabb zenei megközelítése. In *Etnu*. 1979/2, 163–191.
- 5 A szokás leírását és szövegét Kriza János az 1863-ban megjelent gyűjteményében tette közzé Tokos Sándornak a *Magyar Nyelvészet* V. évfolyamában megjelent írása után. Dallamát fonográfra vette 1903-ban Vikár Béla, amit aztán Bartók Béla jegyzett le. (E szokás dallamanyagát újabb gyűjtésével kiegészítette Domokos Pál Péter.)
- 6 Erről részletesen in *Tiszatáj*, 2005, 56–70.
- 7 Évbúcsúztató szokás a hejgetést az ősi csángó falvakban, az urálás kifejezést a székelyes csángó falvakban használják.
- 8 Bosnyák Sándor: *A moldvai magyarok hitvilága*. Budapest, 1980, 130. Folklor Archívum, 12.
- 9 Bosnyák Sándor: i. m. 129.
- 10 Duma András: *Csángó mitológia*. Kézdivásárhely, 2005, 76–81.
- 11 Ehhez bőséges kottaanyag található a *Népviseletek* VI. kötetében, amely 2008-ban jelent meg Csíkseredában a ProPrint kiadónál.
- 12 Együd Árpád: *Karácsonyi ünnepkör*. Vál. Együd Árpád néprajzi gyűjtéseiből. Szerk. Szapu Magda. Kaposvár, 1994, 72.
- 13 *Jeles napok dalai*. Közreadja Kerényi György. Budapest, 1963, 62. sz. Csácsbozsok – Zala m.
- 14 Kiss Géza: *Ormánság*. Bp., 1937, 121–122.
- 15 *Siratók*. Bp., 1966, 1094.
- 16 *Siratók*, i. m. 1100.
- 17 Lukácsy András: *Kiment a ház az ablakon*. Bp., 1982, 204–205.
- 18 Seres András: *Barcasági magyar népköltészet és népszokások*. Bukarest, 1984, 348–349.
- 19 Most tudtam meg, hogy az egyik évben műelemzéseként ez volt a magyar érettségi egyik feladata. Nógrádi Péter pedig négyszólamú művet komponált a *Vásári népballadából*: ő itt a népzene elsősorban komikus, gúnyoros elemként használja. A mű elején pszeudó, alföldi népdal található, míg a kórusmű legvégén megidéz egy eredeti dallamot is (Piros bort ittam az este), és erre húzza rá Weöres Sándor egyik verssorát (Tóth Péter).
- 20 Kallós Zoltán: *Balladák könyve*. Bukarest, 1971, 420.
- 21 RMKT XVII. 1961, 501–503.
- 22 *Tíz, tíz, tiszta víz*. Újvidék, 1976, 135.
- 23 Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára*. Bp., Emich, 1864, *bárom* címszó.
- 24 Népzenei Antológia, I. lemez: II.A.3.
- 25 Lükő Gábor: *A magyar lélek formái*. Bp., 1942, 38.
- 26 *Mitológiai enciklopédia*, I., 134.
- 27 *Biblikus Teológiai Szótár*. Róma, 1974, 1155.
- 28 Kákossy László: *Varázslás az ókori Egyiptomban*. Bp., 1974, Akadémiai Kiadó, 114.
- 29 Szövege és kottája in *A magyar dal könyve*. Bp., 1884, 475–480.

MÓSER ZOLTÁN (1946) Bicskén élő író, forgatókönyvíró, fotós. Írásai a magyar irodalom, a modern magyar művészet, a fotóesztétika, a magyar középkor, a népköltészet és a népzene témáit ölelik fel.